

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ ЯК РЕГУЛЯТОРИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА ТА ОСОБИСТОСТІ

Обґрунтовано важливість соціокультурних цінностей як регуляторів життєдіяльності суспільства та особистості. Встановлено, що цінності – це відносно стійке, соціально зумовлене, вибіркове ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних суспільних благ. Подано сутнісні характеристики соціокультурних цінностей, які становлять інваріантний складник культури і визначаються як такі, прийняття та дотримання яких забезпечує існування і розвиток людського роду, людської культури.

Ключові слова: цінності, культура, соціокультурні цінності, суспільство, особистість.

Зміна соціальної та економічної ситуації на сучасному етапі розвитку суспільства та властивої йому культури зумовлює потребу формування соціально активної особистості, яка володіє цілісним світоглядом, адаптивними здібностями, що забезпечує продуктивність її соціокультурної діяльності. Ці вимоги, а також швидкоплинність сучасної культури, актуалізує питання про пошук сенсозначущих орієнтацій людини, які перебувають поза межами суто утилітарних потреб та інтересів. При цьому означені орієнтири покликані вирішувати двоєдине завдання: з одного боку, вони мають допомогти зберегти те найкраще, що вже накопичено культурою, а з іншого, забезпечити подальший розвиток цієї культури на основі розуміння й толерантного ставлення як до представників свого народу, так і носіїв інших культур.

Важливу роль у цьому процесі відіграє система цінностей людини як підґрунтя її ставлення до світу. За своєю сутністю цінності – це відносно стійке, соціально зумовлене, вибіркове ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних суспільних благ.

Проблема соціокультурних цінностей, виявлення особливостей їхньої динаміки досліджується філософами, культурологами, соціологами, психологами, педагогами. Посилення уваги до питань універсалізації соціальних механізмів культури, що позначаються на зміні цінностей, пов'язане з

працями Г. Ріккєрта, В. Виндельбанда, М. Вебера, Г. Зиммеля, Т. Парсонса, які презентували результати важливих методологічних і теоретичних досягнень, розглядали соціокультурну динаміку як закономірний процес, зумовлений функціонуванням політичної та економічної підсистем суспільства.

Порівняльний аналіз історично зумовлених ціннісних ставлень у різних соціокультурних системах представлено в науковому доробку А. Здравомислова, А. Ахієзера, А. Гусейнова, В. Розина.

Вагомий внесок у розкриття сутності цінностей зробив В. Тугаринов. На його погляд, “цінності – це те, що потрібно людям для задоволення потреб та інтересів, а також ідеї та їх спонуки як норми, мета та ідеал [11, с. 271]. Визнаючи той факт, що ціннісний світ кожної людини є доволі широким, філософ наголошує на існуванні певних “наскрізних цінностей”, які є стрижневими для будь-якої особистості в будь-якій сфері діяльності, для представників різних культур. До них належать працелюбність, освіченість, доброта, вихованість, чесність, порядність, терпимість, людяність, відповідальність. Тому “саме розробка теорії цінностей життя дасть змогу відповісти на численні запитання виховного характеру: про сенс життя, його справжні та хибні цінності, життєвий оптимізм, про те, в чому полягає справжнє щастя людини тощо” [11, с. 276].

Одна з фундаментальних особливостей людського життя полягає в тому, що ніхто не може об’єктивно вказати його мету. Однак, з іншого боку, людям властиве не просто відтворювати умови власного існування, а й надавати своєму індивідуальному та суспільному буттю певного сенсу. Це прагнення до осмислення становить пріоритетну потребу людини [6, с. 29]. Сенсотворні компоненти людської діяльності, спрямованої на задоволення цієї потреби, втілюються в деяких загальних принципах – системі цінностей (ціннісних змістів), які “... привласнюються індивідами й утворюють змістове підґрунтя їхніх власних мотивів і цілей. Можна передбачити, що саме ці сенсотворні ціннісні принципи створюють ядро, “душу” тієї цілісності, яку ми називаємо цивілізацією” [4, с. 76]. Іншими словами, йдеться про оволодіння людиною соціокультурними цінностями.

З огляду на це актуалізується з'ясування особливостей соціокультурних цінностей та їхнього впливу на життєдіяльність людини і суспільства.

Мета статті – на основі аналізу наукових джерел розкрити основні характеристики соціокультурних цінностей, їхній вплив на розвиток соціокультурного простору загалом та особистості зокрема.

Культурологічне пояснення цінностей передбачає їх розгляд у контексті культури як важливого її елемента. Звертаючись до вивчення цих питань, М. Вебер стверджував, що властиві суспільству норми та цінності приписують певний спосіб життя, дії, є культурним кодом, який допомагає краще зрозуміти специфіку норм життєдіяльності суспільства [2]. Безумовно, мотивації під впливом суспільного прогресу можуть руйнуватися. Тоді виникає потреба в нових сенсах та орієнтаціях. Нова система сенсів та орієнтацій виникає як наслідок прагнення усунути невідповідність між новими потребами певних соціальних груп та наявними цінностями й нормами, що регулюють суспільні відносини. За умов втрати колишньої картини світу та відповідної їй системи сенсів людської діяльності, своїх орієнтаційних і мобілізаційних можливостей, суспільство опиняється у стані соціальної аномії (руйнування норм). Пошук виходу із цього стану стимулює формування нових ідей. Саме культура, у суто ціннісному аспекті, становить своєрідний соціальний механізм, що забезпечує виявлення, систематизацію, впорядкування, адресність, відтворення, збереження, захист, розвиток і передання цінностей у суспільстві [10].

Згідно з потребою потреб А. Маслоу [8], основні причини змін в індустріальному та постіндустріальному суспільствах зумовлені безпрецедентно високими рівнями екзистенційної безпеки, властивими передовому індустріальному суспільству, а також створенням держави благополуччя. Якщо в основу ієрархії першого закладалися досягнення економічної та фізичної безпеки, то в постіндустріальному суспільстві нове покоління людей потрапляє в соціалізаційний лаг (час, коли мають виникнути нові цінності та потреби, що зумовлюють економічні та політичні зміни). Як наслідок, цінності нового покоління зазнають генеральних змін, а вікові, виплекані в умовах попереднього покоління, відходять на другий

план. Тобто, різниця в досвіді старшого і молодшого поколінь виявляє суттєві відмінності між ціннісними пріоритетами. При цьому наголошується, що “всеохоплююче визначення повністю розвинутого Я, або особистості, містить систему цінностей, яка мотивує людину, більше того, ціннісне життя, можливо, є видимою надкультурною особливістю, хоча вона має бути актуалізована культурою для того, щоб набути існування” [8, с. 370–375].

Аналогічних поглядів дотримуються й сучасні дослідники. Зокрема, Д. Ваніянець зазначає, що одна з основних функцій будь-якого соціуму полягає у забезпечення механізмів соціальної наступності та підтриманні цілісності суспільного механізму. Переоцінка цінностей завжди відбувається на тлі зниження соціального імунітету й приховує різні небезпеки для нормальної життєдіяльності людини в суспільстві. Тому особливого значення набувають процеси, пов’язані з ціннісною свідомістю молодих людей, адже саме вони створюють найближче майбутнє певного суспільства, виявляють як його можливості, так і проблеми [1, с. 3].

Розкриваючи сутність соціокультурних цінностей у контексті соціологічної парадигми, визначаючи їхнє місце в загальній системі цінностей, Д. Ваніянець ґрунтується на співвідношенні між матеріально-практичними та соціоуніверсальними цінностями, пропонуючи типологію цінностей на основі аналізу категоріальної пари “унікальне – універсальне” [1]. Звертаючись до виявлення особливостей сучасної переоцінки цінностей, дослідниця доводить, що нові цінності не руйнують, а витісняють попередні. Тому, на її погляд, недоцільно обмежуватися традиційним поділом цінностей лише на матеріальні та духовні. Більш виправданим уявляється поділ цінностей на життєві (матеріально-практичні), соціоуніверсальні та соціокультурні. До життєвих цінностей віднесено ті, що забезпечують життя людини як біологічної істоти та її виживання, відтворення роду тощо. Соціоуніверсальні цінності – це ті, що породжуються соціальним началом індивіда, але не залежать від того, в якому суспільстві він живе, якою є панівна система цінностей. Соціокультурними цінностями названо цінності, які характеризують конкретне суспільство на певному історичному етапі його розвитку [1, с. 6]. Соціокультурні цінності дають змогу відрізнити одну культуру від іншої, визначають

її самобутність, властиву конкретній культурі ментальність, унікальність притаманного їй культурно-історичного досвіду. При цьому констатується особлива уразливість соціокультурних цінностей, підсистема яких найбільшою мірою підпадає під руйнівний вплив соціальних змін. З огляду на це актуалізується значущість освіти, яка формує систему цінностей і в умовах соціальної кризи та посилення соціальної інтеграції активізує свій вплив на привласнення особистістю соціокультурних цінностей. Будучи сам важливою соціокультурною цінністю, інститут освіти здатний сформувати в молодого покоління моральний імунітет, зберегти базову систему цінностей та її підсистему соціокультурних цінностей, що зазнає руйнації і небезпеки.

Соціокультурні орієнтири людей, вважають Г. Гончарова та Ю. Попков, відіграють важливу роль у розвитку суспільства, визначаючи поведінку та діяльність індивідів, формуючи особливості культури окремих соціальних груп, народів і цивілізацій. Будучи відносно стійкими утвореннями, що детермінуються об'єктивними умовами життя соціальних суб'єктів, ці орієнтири з плином часу зазнають певних змін, які посилюються в періоди якісних трансформацій (до них належить сучасний процес глобалізації та інтенсивних цивілізаційних взаємодій). Зміни в соціокультурних орієнтирах, на переконання цих дослідників, "найчастіше не синхронізуються зі змінами в об'єктивному соціально-економічному та політичному середовищі буття суб'єктів, викликаючи тим самим суперечності та напругу в їхній життєдіяльності. Особливо відчутні ці суперечності у народів, які до цього часу зберегли багато елементів традиційного способу життя. Їм доводиться вирішувати питання оптимізації цілей збереження своєї етнокультурної самобутності та модернізації в умовах інтенсивного впливу світових економічних, соціальних, культурних і політичних процесів" [3, с. 87].

Особливості привласнення особистістю соціокультурних цінностей набули ґрунтовного аналізу в науковому доробку В. Мясищева, Л. Закса. Наприклад, В. Мясищев позначає цей процес як "механізм інтеріоризації цінностей", розкриває специфіку його реалізації в онтогенезі через досвід, "низку життєвих актів, коли кожне нове явище оцінюється з позиції вже закріплених у свідомості цінностей і пов'язане з емоційним

ставленням до них” [9, с. 117–119]. Згідно з поглядами Л. Закса, стрижнем духовного життя особистості є “пошук сенсу життя, в якому поєднуються осягнення особистістю самої себе, свого призначення. Сенсожиттєві пошуки особистості уособлюються в концепції життя, а вищі цінності стають його обґрунтуванням і виправданням” [5, с. 74]. Знань можна навчити, але сенсу життя, духовності навчити неможливо, їх треба виплекати в кожній індивідуальності.

Незважаючи на різні підходи до інтерпретації соціокультурних цінностей, їх автори дотримуються однаковості у визнанні важливості для привласнення таких цінностей “практичного залучення” суб’єкта до соціальних відносин, завдяки яким суспільні цінності трансформуються в особистісні. Цим стверджується важливість емпіричного досвіду, діяльнісного, емоційного проживання людиною ситуацій, ставлень, моральних почуттів для формування індивідуальної системи цінностей. Тому не можна не погодитися з С. Масленниковою, яка стверджує, що “лише через опосередкування внутрішньою роботою думки, почуттів та емоцій моральні знання перетворюються на пізнавальні ставлення як ціннісний спосіб бачення, розуміння світу, орієнтації в ньому” [7].

За звичайних обставин трансформацію соціокультурних цінностей можна розглядати як процес, що відбувається “в межах циклу культури”. Під час соціальних катастроф цей цикл порушується, настає момент деструктивного функціонування, збій у взаємодії елементів культури. Суспільство стає “обеззброєним”, відкритим до зовнішніх впливів унаслідок руйнацій, відсутності або неналежного функціонування соціокультурних інститутів [13].

Як зазначає П. Штомпка, травмогенного характеру найчастіше набувають зміни, яким властиві такі ознаки. По-перше, різкі, неочікувані, швидкі зміни, які спостерігаються протягом короткого часового періоду. По-друге, зміни, які відбуваються в широкому соціальному просторі, охоплюючи водночас різні сфери суспільного життя. По-третє, це глибокі радикальні зміни, які торкаються провідних для певної групи цінностей, правил або переконань. По-четверте, неочікувані, шокуючі зміни [12, с. 474].

Повною мірою ці положення стосуються й сучасної ситуації в Криму. Як у процесі конфлікту, так і в постконфліктній

ситуації актуалізуються функції миробудівництва, реконструкції регіону, забезпечення соціального порядку та соціальної активності, відтворення позитивного іміджу регіону та його населення. Успішне вирішення цих питань значною мірою залежить від визначення, ствердження та прийняття не лише на суспільному, а й на індивідуальному рівні відповідних соціокультурних цінностей як орієнтирів подальшої соціокультурної динаміки, набуття впевненості в завтрашньому дні, оволодіння вміннями досягати намічених цілей завдяки конкретним, свідомим, соціально виправданим діям.

Підсумовуючи викладене, можна зробити такі висновки.

За своєю сутністю цінності – це регулятори життєдіяльності людини, які відображають у своїй структурній організації та змісті особливості об'єктивної дійсності та власне людину в усіх її об'єктивних характеристиках; відносно стійке, соціально зумовлене, вибіркове ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних суспільних благ.

Соціокультурні цінності становлять інваріантний складник культури і визначаються як такі, прийняття та дотримання яких забезпечує існування і розвиток людського роду, людської культури. Наявність соціокультурних цінностей створює підґрунтя для усвідомленого пізнання та створення цілісного образу соціального світу, забезпечує реалізацію моделей поведінки та діяльності, адекватних вимогам конкретного соціокультурного середовища.

Література

1. Ваниянц Д. Ю. Социокультурные ценности современной российской молодежи : дис. ... канд. социол. наук : 22.00.06 / Ваниянц Диана Юрьевна. – Ставрополь, 2001. – 152 с.
2. Вебер М. Избранное. О некоторых категориях понимающей социологии / Макс Вебер ; [отв. ред. и сост. Я. М. Вебер]. – М. : Юрист, 1994. – 702 с. – (Лики культуры).
3. Гончарова Г. С. Социокультурные ориентиры современной Монголии (по материалам социологического исследования) / Г. С. Гончарова, Ю. В. Попков // Вестник НГУ. Серия: Филология. – 2011. – Т. 9, вып.4. – С. 87–94.
4. Дилигенский Г. “Конец истории” или смена цивилизаций? / Г. Дилигенский // Цивилизации. – М. : Наука, 1993. – Вып. 2. – С. 61–79.

5. Закс Л. А. Художественное сознание / Л. А. Закс. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1990. – 212 с
6. Ильянович Е. Б. Фундаментальные ценности техногенного цивилизационного развития / Е. Б. Ильянович // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия “Философия. Социология”. – 2009. – Т. 22 (61), № 1. – С. 29–38.
7. Масленникова С. Ф. Роль культурологического похода в воспитании студентов / Светлана Федоровна Масленникова // APRIORI. Серия: Гуманитарные науки. – 2013. – № 1. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/rol-kulturologicheskogo-podhoda-v-vozpitanii-studentov>. – Назва з екрана.
8. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу ; пер. англ. Г. А. Балл ; (примеч. А. П. Погребского). – СПб. : Смысл, 1999. – 425 с.
9. Мясищев В. Н. Психология отношений / под ред. А. А. Бодалева. – М. : МпСи; Воронеж : НПО МОДЭК, 2003. – 400 с.
10. Социокультурные идеалы и ценности – важнейшая составляющая национально-государственной идеологии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://studopedia.org/3-62400.html>. – Назва з екрана.
11. Тугаринов В. П. Избранные философские труды / В. П. Тугаринов. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1988. – 344 с.
12. Штомпка П. Социология. Анализ современного общества / пер. с польского С. М. Червонной. – М. : Логос, 2005. – 664 с.
13. Юсупов М. М. Ценности мира и согласия в контексте регионального конфликта / Муса Мовлиевич Юсупов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sisp.nkras.ru/issues/2011/4/yusupov.pdf>. – Назва з екрана.

Э. Р. Зарединова

Социокультурные ценности как регуляторы жизнедеятельности общества и личности

Государственное бюджетное образовательное заведение высшего образования Республики Крым “Крымский инженерно-педагогический университет” (8 пер. Учебный, Симферополь, Крым)

Обосновано значение социокультурных ценностей как регуляторов жизнедеятельности общества и личности. Установлено, что ценности – это относительно стойкое, социально обусловленное, избирательное отношение человека к совокупности материальных

и духовных общественных благ. Представлено сущностные характеристики социокультурных ценностей, которые образуют инвариантную составляющую культуры и определяются как такие, принятие и соблюдение которых обеспечивает существование и развитие человеческого рода, человеческой культуры.

Ключевые слова: ценности, культура, социокультурные ценности, общество, личность.

E. R. Zaredinova

Sociocultural Values as Regulators of Vital Functions of Society and Personality

State budgetary educational establishment of higher education of the Republic of Crimea "Crimean Engineer-Pedagogical University"
(8 Uchebnyi side-street, Simferopol, the Crimea)

The importance of sociocultural values as regulators of the vital functions of society and personality is substantiated. Values are proved to be a relatively stable, socially predetermined selective attitude of person towards the totality of material and spiritual public welfares. The culturological explanation of values envisages their consideration in the context of culture as its important element. Peculiar to society norms and values dictate a certain way of life, actions, they are a cultural code that helps to better understand the specific of norms of vital functions of society. Sociocultural values present the invariant constituent of culture and are determined as those the acceptance and the observance of which provide existence and development of human culture. The presence of sociocultural values creates a background for conscious cognition and formation of an integral image of the social world, provides realization of models of behaviour and activity, adequate to the requirements in a certain sociocultural environment. It is found out that under ordinary circumstances, transformation of sociocultural values can be examined as a process that takes place "within the limits of a culture cycle". During social catastrophes this cycle is violated, the moment of destructive functioning comes; there is failure in co-operation of elements of culture. These positions are proved to touch upon the modern situation in Crimea.

Both in the process of conflict and in post-conflict situations, the peace-development, reconstruction of the region, providing of social order and social activity, restoring of the positive image of the region and its population become more urgent. Successful solving of these issues mostly depends on the corresponding sociocultural values to be determined, confirmed and accepted not only by public at large but also by every individual, as the reference-points of further sociocultural dynamics, confidence in future, the abilities to achieve the set aims through conscious, socially justified actions.

Keywords: values, culture, sociocultural values, society, personality.

References

1. Vaniiants, D. Yu. (2001). *Sotsyokulturnyie tsennosti sovremennoi rossiiskoi molodezhy* [Sociocultural values of modern Russian youth]. (Candidate dissertation, Stavropol).
2. Veber, M. (1994). *Izbrannoie. O nekotorykh kategoriakh ponimaiushchei sotsyologii* [Selected. About some categories of the understanding sociology]. Moscow: Yurist.
3. Honcharova, H. S. & Popkov, Yu. V. (2011). Sotsyokulturnyie oriiientiry sovremennoi Mongolii (po materialam sotsyologicheskogo issledovaniia) [Sociocultural benchmarks of modern Mongolia (after sociological research)]. *Vestnik NHU. Serii: Filosofii*, Vol. 9, 4, 87-94.
4. Diligenskii, H. (1993). "Konets istorii" ili smena tsyvilizatsyi? ['The end of the story' or a change of civilization?]. In *Tsyvilizatsyi: Issue 2* (pp. 61-79). Moscow: Nauka.
5. Zaks, L. A. (1990). *Khudozhestvennoie soznaniie* [Artistic consciousness]. Sverdlovsk: Izd-vo Ural. un-ta.
6. Ilianovich, E. B. (2009). Fundamentalnyie tsennosti tekhnogennogo tsyvilizatsyonnogo razvitiia [Fundamental values of industrial civilization development]. In *Uchebnyie zapiski Tavricheskogo natsyonalnogo universiteta im. V. I. Vernadskogo. Serii "Filosofii. Sotsyologii"*: Vol. 22 (61), 1, 29-38.
7. Maslennikova, S. F. (2013). Rol kulturologicheskogo pokhoda v vospitanii studentov [The role of culturological approach in education of students]. *APRIORI. Serii: Gumanitarnyie nauki*, 1. Retrieved from <http://cyberleninka.ru/article/n/rol-kulturologicheskogo-podhoda-v-vospitanii-studentov>.
8. Maslou, A. (1999). *Novyie rubezhy chelovecheskoi prirody* [The farther reaches of human nature]. Saint-Petersbourg: Smysl.
9. Miasyshchev, V. N. (2003). *Psikhologiiia otnoshenii* [The psychology of relations]. Moscow: MpSi; Voronezh: NPO MODEK.
10. *Sotsyokulturnyie idealy i tsennosti – vazhneishaia sostavliaiushchaia natsyonalno-gosudarstvennoi ideologii* [Sociocultural ideals and values – the most important constituent of national-state ideology]. Retrieved from <http://studopedia.org/3-62400.html>.
11. Tugargnov, V. P. (1988). *Izbrannyye filosofskiiie trudy* [Selected philosophic works]. L.: Izd-vo LHU.
12. Shtompka, P. (2005). *Sotsyologiiia. Analiz sovremennogo obshchestva* [Sociology. An analysis of modern society]. Moscow: Logos.
13. Yusupov, M. M. *Tsennosti mira i soglasiia v kontekste regionalnogo konflikta* [The values of peace and consent in the context of regional conflict]. Retrieved from <http://sisp.nkras.ru/issues/2011/4/yusupov.pdf>.